

„Sovětská republika je pevnost obležená světovým kapitálem. Právo použít ji jako úložiště před Kolčákem a vůbec právo v ní žít můžeme přiznat pouze těm, kdo se aktivně účastní války a všemožně nám pomáhají.“

V. I. Lenin 9. července 1919.

„Budoucí světový spisovatel skvěle znal jazyk té masy, v jejíž řadách bojoval za světový Říjen.“

Hrdina španělské občanské války Maté Zalka o svém spolubojovníkovi z Rudé armády Jaroslavu Haškovi.

„Jaroslav Osipovič říkal, že ne jeden, ale deset životů by s radostí obětoval za vládu dělníků. Věřím mu, neboť již mnohokrát dokázal svou věrnost.“

Sekretářka Sibiřského byra Ústředního výboru Ruské komunistické strany (bolševiků) Gončarevská o svém spolupracovníkovi Jaroslavu Haškovi.

„Mně vždy dají plno práce, a když myslím, že už víc nemůžu si nikdo vymyslet, co bych mohl dělat, přijdou okolnosti, které mě opět přinutí víc a víc pracovat. Já vůbec nereptám, poněvadž všechno to je třeba pro revoluci.“

Jaroslav Hašek o své práci v Rudé armádě 17. září 1920.

JAROSLAV KRÍŽEK

Jaroslav Hašek v revolučním Rusku

NAŠE VOJSKO - SPB

PRAHA 1957

Při své práci o hnutí a činnosti českých a slovenských komunistů a rudoarmějců v Sovětském Rusku v letech občanské a intervenční války 1918—1920 jsem se velmi často setkával se jménem Jaroslava Haška, klasika českého humoru, pozdějšího autora nesmrtelného románu „Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války“, který byl přeložen do několika desítek světových jazyků, mnohokrát zdramatisován a zfilmován a kterému se dnes obdivují miliony čtenářů na celém světě. Autor slavného románu, který je namířen proti imperialistické válce a buržoasnímu militarismu, který vládnoucí třída předmnichovské republiky nepovažovala vůbec za literaturu, prožíval v letech 1915—1920 osud statisíců českých a slovenských vojáků rakouské armády a osud statisíců českých a slovenských zajatců v Rusku. Toto období zanechalo zřetelné stopy na jeho pozdější tvorbě; jeho pobyt v rakouské armádě, v československých legiích v Rusku a později v Rudé armádě pomohl mu nejen získávat cenné zkušenosti, které uplatnil ve svém románu a v mnoha povídkách, nýbrž pomohl mu – a to především – orientovat se politicky v tehdejších světových dění, získat ucelený marxistický světový názor, takže přistoupil k psaní „Osudů dobrého vojáka Švejka“ jako přesvědčený bojovník proti kapitalistickému násilí, jako bojovník za lepší budoucnost lidstva. Na tomto nejvýznačnějším období Haškova života zanechali ti, kteří se za dob předmnichovské republiky postavou Haškovou zabývali, většinou nepředstavitelný nános nepravd a pomluv. Ani nejnovější práce o Haškově životě nesplátily však plně to, co jsme autorovi, který tak proslavil českou literaturu v zahraničí, dlužni; to se týká zvláště a především důkladného zpracování Haškova života a činnosti v Rusku. Z těchto důvodů a v souvislosti s tím, že Hašek je jednou z nejvýznačnějších postav mezi českými a slovenskými rudoarmějci a že tudíž ve vztahu k jeho činnosti v legiích a v Rudé armádě mohou zpracovat některé dílčí problémy hnutí českých a slovenských komunistů a rudoarmějců v Sovětském Rusku, jsem přistoupil k napsání této práce.

Nelze říci, že by literatura předmnichovské republiky, věnovaná Haškovi, byla chudá. Trpí však jednou společnou vadou: skreslováním skutečnosti a honbou za lacinou sensačností. Platí to i o knize, pojednávající o Haškově působení v čs. legiích, o knize V. Mengra „Jaroslav Hašek, zajatec číslo 294217“ (Praha 1934). Mnohé údaje v této práci – nehledě již na politické hodnocení Haškovy činnosti – a především pak způsob Haškova přechodu do Rudé armády jsou do poslední písmeny vymyšleny. Je možné dokonce říci, že čím více chtěly být jednotlivé práce hlubší a informovanější, tím více skutečnost skreslovaly. Na první pohled nejseriosnější knihou, věnovanou Haškově činnosti v Rudé armádě, je dokonce levicově zaměřená kniha F. Sauer a J. Suka „In memoriam J. Haška“ (Praha 1924). Autoři v úvodu ujišťují, že se budou „vyhýbatí důsledně nepředloženým závěrům“ a že budou vysvětlovat Haškovu povahu „jeho činy a nikoli legendami.“ Konstatují dokonce, že mimo ně „se více nedověděl nikdo“ a že „asi ani už nedoví.“ Dosáhli však pravého opaku svého předsevzetí. Vedle nejhlubší neznalosti všeobecných faktických údajů (tvrdí na př., že Kolčák bojoval na Ukrajině) nezachytili při líčení Haškovy práce v Rudé armádě téměř nic, co by bylo v souhlasu se skutečností. Znamená to, že ten, kdo se chce hlouběji zabývat životem Jaroslava Haška v tomto období, nenajde v knihách předmnichovské republiky mnoho opory. To platí bohužel i o sebraných spisech Jaroslava Haška, které redigoval A. Dolenský a které vycházely v letech 1924–29. Haškovy povídky a jiné práce, jak známo, jsou totiž důležitým zdrojem poznání jeho politických názorů i života, neboť jejich jádro většinou spočívá na základě skutečných událostí. V tomto smyslu se badatel o sebrané spisy ani částečně opřít nemůže, neboť pořadatel vybíral jen ty Haškovy práce, které byly v souhlasu s oficiální politickou linií.

Situace se změnila po druhé světové válce. Teprve lidově demokratický řád přiznal Jaroslavu Haškovi v české literatuře místo, které mu právem náleží. Osobou a významem Jaroslava Haška se začal nejbojovněji zabývat Z. Ančík, který výsledky své práce shrnul do knihy „O životě Jaroslava Haška“ (Praha 1953). Z více než 100 stran věnoval autor Haškovu život v letech 1915–1920 (tedy jeho činnosti v rakouské armádě, v legiích a v Rudé armádě) asi pět stran svého vlastního textu. Nejcennějším dokumentem v této pasáži je beze sporu Haškův dopis Salátovi ze září 1920, v němž Hašek po-

dává stručný přehled svého působení v řadách Rudé armády. Ve své práci – pokud jde o období 1915–1920 – postoupil Z. Ančík poněkud kupředu teprve tehdy, když obdržel některé materiály z Moskvy od I. Kalašnikové. Ve velkém množství článků a předmluv k různým vydáním „Osudů dobrého vojáka Švejka“ však záhy vyčerpал faktický materiál, který mu I. Kalašniková poskytla, a byl pak nucen své články a předmluvy doplňovat jen tím, že v podstatě v nezměněném vlastním textu střídavě uváděl jednotlivé Haškovy články a drobné práce, které Hašek napsal za svého pobytu v Rudé armádě do časopisu 5. armády „Naš put“ . Táž linie, spočívající v nedostatku faktického materiálu, se projevuje i v Ančíkově posledním článku, uveřejněném v časopise „Svět sovětů“ (roč. XVIII., 7. prosince 1955). Je ovšem hned nutno říci, že ani I. Kalašniková neobsáhla ani zdaleka všechny materiál o Haškovi, který je uložen v moskevských archivech, a že její faktické znalosti života Jaroslava Haška, jak se projevily především v její předmluvě k Haškově knize „Rassказы i feljetoны“ (Moskva 1955), zhruba asi odpovídají znalostem Z. Ančíka. Omezené množství materiálu poskytuje ovšem jen omezené možnosti. To je první rys Ančíkovy práce, pokud jde o vrcholné významné období Haškova života z let 1915–1920. Již z tohoto rozboru vyplývá, že práce musí nutně trpět nejen dohady, ale i omyly. Na některé z nich poukáží v textu. Druhým základním nedostatkem je to, že Ančík omezuje problematiku příliš úzce jen na postavu Jaroslava Haška. Úspěšně řešit všechny otázky Haškovy činnosti v této době znamená podrobně se seznámit s celou šíří problematiky té doby. Jinak není možno podat rozbor vlivů, které na utváření Haškových politických názorů a Haškova charakteru působily. Zasazením do širšího rámce jsem se také tento nedostatek pokusil v práci odstranit.

Celou práci, pojednávající o Haškově životě v letech 1915 až 1920, jsem rozdělil do tří kapitol. První kapitolu, líčící jeho pobyt v rakouské armádě, jsem opřel o archivní materiály českobudějovického 91. pěšího pluku a o cenný seriál článků J. Morávka, jejichž základ tvoří vzpomínky příslušníků 91. pluku na J. Haška. Na tyto články, vycházející ve Večerním Českém slově koncem roku 1924, upozornil první Z. Ančík. Druhou kapitolu, Haškovu činnost v čs. legiích v Rusku, jsem opřel především o archivní materiály legií, o kyjevský „Čechoslovan“, v němž Hašek působil a v němž uveřejňoval své prá-

ce, a o cennou legionářskou literaturu. Považoval jsem za nutné zařadit do této kapitoly jako bezprostřední dokument toho, jak Hašek pracoval, několik jeho povídek a feuilletonů. Většina z nich vyšla v uvedených již Haškových sebraných spiscích, uspořádaných Dolenským, jež jsou dnes již velmi těžko dostupné. Na ty, které jsou v této práci otištěny a které vyšly ať už v češtině či ruštině po roce 1945, upozorňuji v poznámce. Třetí kapitolu, jež je nejvýznamnější a jež pojednává o Haškově činnosti v Rudé armádě, jsem opřel především o archivní a časopisecký materiál. Nejvýznačnější archivní materiál pochází z Archivu Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu (Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS) v Moskvě. Tam jsou mimo jiné uchována všechna pověření do funkcí, kterými Hašek od podzimu 1918 v Rudé armádě prošel. Velmi cenné materiály jsou uloženy i v moskevském Ústředním státním archivu Rudé armády. Na základě těchto materiálů lze podrobně vylíčit Haškovu činnost v Rudé armádě (ovšem až na krátké období jeho pobytu v Bugulmě, odkud se zachovalo materiálů nepoměrně méně). Významným zdrojem poznání Haškovy činnosti jsou i časopisy, do nichž Hašek jako rudoarmějec psal. Většina z nich je již dnes známa. Práce s nimi však je velmi obtížná, poněvadž tyto časopisy nejsou soustředěny. Tak ústřední časopis 5. armády „Naš put“ a pozdější „Krasnyj strelok“, do nichž Hašek nejvíce psal, jsou po jednotlivých číslech uloženy v knihovně Vojenského historického ústavu v Praze, v Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS v Moskvě, v Leninově státní knihovně SSSR v Moskvě, v Ústředním státním archivu Rudé armády v Moskvě, v jednotlivých knihovnách Leningradu a patrně i jinde. Články, které Hašek do těchto a jiných rudoarmějských časopisů psal, jsou v češtině s výjimkou několika těch, které z časopisu „Naš put“ uveřejnil Z. Ančík, vůbec neznámé; proto nejvýznačnější z nich uvádím jako dokument Haškovy činnosti v Rudé armádě. Mnoho cenného materiálu pro období Haškova působení v Samaře mi poskytla legionářská literatura a archiv legií.

Činnost Jaroslava Haška v legiích i v Rudé armádě zasazují do širšího rámce hnutí českých a slovenských komunistů a rudoarmějců v Sovětském Rusku. Hašek nebyl jediným Čechem, který působil v řadách Rudé armády a který v ní dosáhl tak vysokých politických funkcí; Hašek byl pouze jedním z 10 000 Čechů a Slováků, kteří na sovětské straně bojovali proti nepřátelům prvního socialistického státu světa. Do boje je vedla

Ruská komunistická strana (bolševiků), jejímiž členy mnoho z nich bylo, a Československá komunistická strana na Rusi. Všechny tyto okolnosti je třeba uvést. Čeští a slovenští komunisté a rudoarmějci v Sovětském Rusku věnovali od r. 1918 do r. 1920 stále větší pozornost zostrújícím se politickým poměrům doma, v Československu. Mezi sociálně demokratickou levicí doma a českými a slovenskými komunisty v Rusku docházelo ke stále těsnějším stykům; čeští a slovenští komunisté byli v r. 1920 přímo vyzváni k návratu domů, aby svými zkušenostmi pomohli stmelit řady sociálně demokratické levice. Také u těchto problémů bylo třeba v práci se šíře pozastavit, neboť jedním z těch, který s takovýmto posláním odjížděl do Československa, byl i Jaroslav Hašek.

Tato práce má blíže osvětlit nejvýznačnější období Haškova života a splatit tak aspoň částečně dluh, kterým jsme našemu největšímu satirikovi povinni. Za nevšední ochotu a spolupráci při vyhledávání příslušného archivního i novinářského materiálu, bez něhož by tato práce nemohla vzniknout, srdečně děkuji především soudruhům z Hlavní archivní správy ministerstva vnitra SSSR, z Ústředního státního archivu Rudé armády a z Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. Za vzácnou spolupráci a pomoc děkuji rovněž s. Štefanu Štvrteckému a za některé informace a připomínky i s. Radko Pytlíkovi.

V Praze v červnu 1956.

J. K.